

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt/Volume 8, Sayı/Issue 20 (Aralık/December 2019), s. 151-157.
DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut310>
ISSN: 2147-5490, Mainz-Almanya

Özgün Makale/ Original Article

|| Geliş Tarihi: 13.11.2019
|| Kabul Tarihi: 09.12.2019

Sa'dî'nin Manzum Bir Arz-ı Hâl'i¹

A Verse Petition by Sa'dî

Mehmet Akif YALÇINKAYA*

Öz

Türk-İslam devletlerinde bir işle ilgili olarak bir makama veya resmi daireye şikayet veya taleplerin iletildiği dilekçeye arzuhâl ('arz-ı hâl) adı verilirdi. Bugünkü resmi dilekçelerin mahiyetindeki arzuhâllerin yanı sıra edebi eserlerde de hem mensur hem manzum arzuhâl örneklerine rastlanmaktadır. 18. yüzyıl şairlerinden Sa'dî'nin Sadrazam İbrahim Paşa'ya yazdığı Faiz Efendi ve Şakir Bey Mecmuası'nda yer alan manzum 'arz-ı hâl'i bu türün örnekleri arasında yer alır. Mesnevi nazım şekliyle yazılmış 19 beyitten oluşan bu arzuhâlinde şair yaşadığı maddi sıkıntıları etkileyici ve sanatlı bir dille ifade etmiş ve ardından bu sorunlarının giderilmesi için Sadrazam İbrahim Paşa'dan yardım talebinde bulunmuştur. Bu çalışmada 'arz-ı hâl' şekil ve muhteva yönünden incelendikten sonra çeviri yazılı metni ve diliçi çevirisi sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, 18. Yüzyıl, Sa'dî, manzum 'arz-ı hâl

Abstract

'Arz-ı hâl or stated arzuhal in other words means a petition that is presented to a state office or authority regarding a matter. In Turkish-Islamic states, individuals that had complaint or request could convey their arzuhâl individually or in groups and in written or oral forms. In addition to petitions in the format of petitions today, there are petitions both in prose and in verse in literary works. A verse petition in Faiz Efendi ve Şakir Bey Mecmuası, which Sa'dî, one of the 18th century poets, wrote to The Grand Vizier İbrahim Pasha, is counted among examples of this genre. In this petition which is written in verse of mesnevi and which consists of 19 couplets, the poet expresses his financial problems in an effective and artful manner and asks for İbrahim Pasha's help in order to solve his

¹ Bu makale bildiri olarak 21-22 Nisan 2019 yılında düzenlenen XII. IBANESS Congress Series on Economics, Business and Management - Plovdiv / Bulgaria başlıklı uluslararası konferansta sunulmuş ve yalnızca özet bölümü basılmıştır.

* Öğr. Gör. Dr., Namık Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tekirdağ-Türkiye.

Elmek: mayalcinkaya10@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7487-5390

problems. This research aims to present the intralingual translation and written translation text after the petition is examined in form and content.

Keywords: Classical Turkish Literature, 18th century, Sa'dî, verse petition

Giriş

'Arz-ı hâl diğer bir ifadeyle arzuhâl, bir işle ilgili olarak bir makama veya resmi daireye sunulan dilekçe manasına gelmektedir (Şemseddin Sami 1316: 966; Parlatır 2011: 104). Tarihî kaynaklara göre Türk-İslam devletlerinde şikayet veya istek sahibi tek tek veya topluca, yazılı veya sözlü olarak arzuhallerini iletebilmektedir. Arzuhâller taşradaki idareci ve makamlardan başlayarak padişaha kadar her türlü makama sunulabilirdi. Elbette ki bu arzuhâllerin en önemlisi ve en etkili padişaha sunulanlar idi. *Koçi Bey, Risalesi*'nde arzuhâllerin nasıl kabul edileceği ve halkın şikayetlerinin nasıl dinleneceği hususuna özel bir bölüm ayırmıştır. Buna göre arzuhâller bizzat padişahın emriyle kapucular kethüdası tarafından toplanır, padişahın bunları tek tek değerlendirmesinin akabinde bir hatt-ı hümayunla ilgilenmesi için sadrazama gönderilirdi. Devlet idaresinde ve toplumsal yaşamda görülen bir takım aksaklıklar ve sorunlar manzum veya mensur olarak zaman zaman arzuhâller vasıtasıyla padişaha sunulurdu (İpşirli 1991: 447).

Muhtelif edebî eserlerde hem mensur hem de manzum 'arz-ı hâller yer alır. Bilhassa divan şairlerinin divanlarında çeşitli nazım şekilleriyle yazılmış manzum 'arz-ı hâllere rastlamak mümkündür.² Şairler bu 'arz-ı hâller vasıtasıyla içinde buldukları durumu ve taleplerini mensur 'arz-ı hâllere nispetle daha sanatlı ve farklı bir şekilde ifade etme imkanına sahip olmuşlardır (Batislam 2008: 211).

Divanlarda küçük mesneviyle yazılan manzum 'arz-ı hâller genel olarak üç bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde 'arz-ı hâlin sunulduğu şahsa övgü içeren ifadeler yer verilir. Manzumenin asıl kısmında şair içinde bulunduğu durumu anlatır, şikayet ve taleplerini bildirir. Memduha dua ile 'arz-ı hâlini bitirir (Yıldız 2019: 991).

1. Sa'dî Efendi'nin Hayatı ve Eserleri

Asıl adı Abdülbâkî olan şair Van'da doğdu. Acem Sa'dî adıyla meşhurdur. 1719-1720'de İran'a elçi olarak gönderilen Dürrî Ahmet Efendi'nin kardeşidir. Divan katibi oldu. Maliyede çalıştıktan sonra Hotin Defterdarlığına atandı. 1748-49'da vefat etti. İdris-i Bitlisi'nin *Hest Behişt* adlı Farsça eserini Türkçeye tercüme etti. Tarih düşürmede usta olan şair Türkçe ve Farsça şiirlerinde başarılıdır (Çapan 2005: 296; İnce 2005: 399-400; Aksoyak 2014: 1).

2. Sa'dî'nin Manzum 'Arz-ı Hâl'i

Bu çalışmada tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Kitaplığı, 763 numarada kayıtlı olan mecmuanın 207a-208a varaklarında yer alan Sa'dî'nin manzum 'arz-ı hâli incelenecektir. Mecmua, Fâiz Efendi ve Şâkir tarafından III. Ahmet ve Damat İbrahim Paşa için hazırlanmış olup 18. Asrın ve Lale Devri'nin şiir örneklerini içermektedir (Hakverdioğlu 2009: 199). Mecmuanın iç kapağında "Cennet-mekân Firdevs-âşiyân Sultân Aḥmed Ḥān 'aleyhi'r-rahmeti ve'l-ḡufrān Ḥazretlerine ve Vezîr-i A'zamı Merḥūm İbrāhîm Paşa Ḥazretlerine

² Bknz. Özkan UZ- Enes Yıldız. (2019). Muhyî'nin Elifnâme Tarzıyla Yazdığı 'Arz-ı Hâli. *Turkish Studies*, C: 14, S: 3, ss. 1587-1601.

‘aşrılarında olan şu‘ārānuñ ‘arz itdükleri kaçāyid ü tevārīhdür emirleriyle Fāyız Efendi ve Şākir Befefendi’ye cem‘ ü taḥrīr itdürdükleri mecmū‘a-i nefīsedür” ibaresi yer alır.

‘Arz-ı Hāl-i Manzūm-ı Sa‘dī Pīşgāh-ı Ḥāzret-i Şadr-ı Mūkerrem İbrāhīm Paşa Ebbed(A)llāhu Te‘ālā başlığını taşıyan 19 beyitlik ‘arz-ı hāl, aruzun fā‘ilātün fe‘ilātün fa‘lün/fe‘ilün vezniyle ve mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. Şair, ilk beyitte Allah’a şükür ve hamdını ifade eder. Ardından arz-ı hālî takdim edeceği şahsı yani İbrahim Paşa’yı övmeye başlar. Onu, Hz. Süleyman’ın meşhur veziri Âsaf’a benzetir. “O, padişahın damadıdır ve Allah’ın nimetlerine kavuşmuştur. O, Cem’in talihine ve güzel huylara sahiptir. Varlığı dünyaya huzur verir” gibi cümlelerle övgüsünü sürdürür. Yardım ve lütuflarıyla herkesi mutlu eden paşa, desteğini esirgemeyip pek çok defa şaire de yardımda bulunmuştur. Sa’dî de paşanın bu yardımlarını hatırlayıp bu istimdâda cüret etmiştir. Borcunun yarısını ödeyebilmiş fakat diğer yarısı kalmıştır. Bu yüzden paşadan yardımını tamamlamasını ister. Zira İbrahim Paşa bu biçâreye pek çok defa ihsanda bulunmuş, Sa’dî’nin derdine derman olmuştur. Sa’dî, bu ricasının da kabul edilmesini ister. Çünkü saygın ve itibarlı kimselerden cömertlik beklenir. Şair, muhatabına dua ile ‘arz-ı hālîni bitirir.

Metin

‘Arz-ı Hāl-i Manzūm-ı Sa‘dī Pīşgāh-ı Ḥāzret-i Şadr-ı Mūkerrem İbrāhīm Paşa
Ebbed(A)llāhu Te‘ālā³

(fā‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün/fa‘lün)

1	Şükr kim Ḥāzret-i Ḥallāk-ı Kerīm
Eyledi bendesine luḫf-ı ‘azīm	(207a)
2	Ya‘ni ol Âsaf-ı şāhib-himmet
Eyledi bendeye luḫf u şefkat	(207b)
3	Âsaf-ı a‘zamı şāhen-şāhuñ
Ki odur revnaḫı şadr u cāhuñ	
4	Şadr u dāmād-ı şehen-şāh oldur
Mazhar-ı ni‘metullāh oldur ⁴	
5	Ol kerīmü’ş-şiyem ü Cem-kevkeb
Zātıdur rāḫat-ı dünyāya sebeb	
6	Luḫf ile ‘ālemi mesrūr itdi
Ḳalblerden kederi dūr itdi	
7	Nice virāneyi kıldı ihyā
Oldı ma‘mūr cihān ser-tā-pā	

³ Allah daim eylesin

⁴ İkinci tefile “mefā‘ilü” şeklindedir

- 8 Bâ-ḥuşûş eyledi ben kulumı şād
Dil-i virānemi kıldı ābād
- 9 K̄iselerle idüp iḥsān u 'atā
Kıldı müstağrak-ı luṭfi ḥaḳḳā
- 10 L̄ik ey Āşaf-ı 'ālī-himmet
Luṭfiñı yād idüp itdüm cür'et
- 11 Eyledüm deynimi nişf ile edā
Ḥāneme eylemedi nişfi vefā
- 12 Budur ümmīdüm eyā faḫr-ı kirām
Himmetüñ eyleye anı itmām
- 13 'Afv idüp cürmümi tebşīr eyle
Baña iḥsān ile ta'zīr eyle
- 14 Sa' dī-i zār senüñ bendeñdür
Bī-kes ü 'aciz ü efkendeñdür
- 15 Nice kez derdine dermān itdün
Luṭflar eyledün iḥsān itdün
- 16 Bu ricāsını daḫi eyle ḳabül
Küremādan çü keremdür me'mül
- 17 Dāyimā Ḥazret-i Ḥallāk-ı Mu'īn
Her işüñ eyleye tevfiḳe ḳarīn
- 18 Dāyim oldukça cihān var olasın
Luṭf-ı Mevlāya sezā-vār olasın
- 19 Yevm-i maḫşerde Ḥudā-yı Mütē'āl (208a)
Eyleye maḫzar-ı envār-ı cemāl

Manzumenin Diliçi Çevirisi

1. Kuluna büyük bir lütufta bulunan Hallāk⁵ ve Kerīm⁶ (olan) Hazret-i (Allah'a) şükürler olsun.
2. Demek istiyorum ki o himmet sahibi Āsaf⁷ bu kula iyilikte bulundu ve şefkat gösterdi.
3. Padişahın o yüce Āsaf'ıdır, makam ve meclise güzellik katan odur.

⁵ Mükemmel yaratan, devamlı yaratan.

⁶ Değerli, şerefli, çok nimet veren, nimet ve ihsanı bol olan.

⁷ Hz. Süleyman'ın ünlü vezîrinin (Āsaf bin Berhiyâ) ismi ise de sonradan övgü sıfatı olarak sadrâzamlar, vezirler için kullanılmış ve kelime zamanla teşmil yoluyla "vezir" anlamına gelmiştir.

4. Padişahın damadı ve onun en yakınındaki (kişi) odur. Allah'ın nimetlerine kavuşmuş (olan) odur.
5. O, Cem'in talihine ve güzel huylara sahiptir. Varlığı dünyanın huzuruna vesiledir.
6. Lütfuyla alemleri sevindirdi, kalplerden kederi uzaklaştırdı.
7. Nice viraneyi yeniden hayata kavuşturdu. Cihan baştan başa mamur oldu.
8. Özellikle ben kulunu memnun etti. Harabe gönlümü imar etti.
9. Keselerle yardım ve bağışta bulunup gerçekten beni iyiliklere boğdu.
10. Böylece ey yüce himmet sahibi Âsaf, senin yardımını hatırlayıp (buna) cüret ettim.
11. Borcumun yarısını ödedim (fakat yine de) yarısı haneme yetişmedi.
12. Cömertlerin övücünden ümidim yardımını tamamlamasıdır.
13. Bu kusurumu affedip bana müjde ver. Bana yardımda bulunarak beni bağışla.
14. Bu zavallı Sa'dî senin hizmetkârındır. Kimsesiz, aciz ve düşkündür.
15. Kaç kere derdine derman eyledin. İyilik yapıp cömertlik gösterdin.
16. Onun bu isteğini de kabul et. Çünkü şeref ve itibar sahiplerinden cömertlik beklenir.
17. Hallâk ve Mu'în⁸ (olan) Hazret-i (Allah) daima her işini rast getirsin.
18. Dünya var oldukça daima sen de var olasın. Mevlâ'nın lütfuna layık olasın.
19. Mahşer günü Yüce Allah, seni cemal nurlarına kavuştursun.

Sonuç

Bir talep veya bir şikayeti dönemin otoritelerine iletmek amacıyla yazılan arzuhâller mensur şekillerinin yanı sıra divanlarda, mecmualarda vs. eserlerde manzum olarak da yer alabilmektedir. Şiirin dönemin yöneticileri ve ileri gelenleri arasında kayda değer bir önemi olduğu nazar-ı dikkate alındığında manzum bir arzuhâlin şikayet veya talebi muhatabına ifade etmede daha etkili olacağı aşikardır. Sa'dî, arz-ı hâlinde yaşadığı sıkıntılardan bahsetmiş bunların çözümü için daha önce de pek çok defa desteğini gördüğü Sadrazam İbrahim Paşa'ya sanatlı bir dille ve samimi bir üslupla yardım talebini bildirdikten sonra hayır ve dualarda bulunarak manzumesini sonlandırmıştır.

Kaynaklar

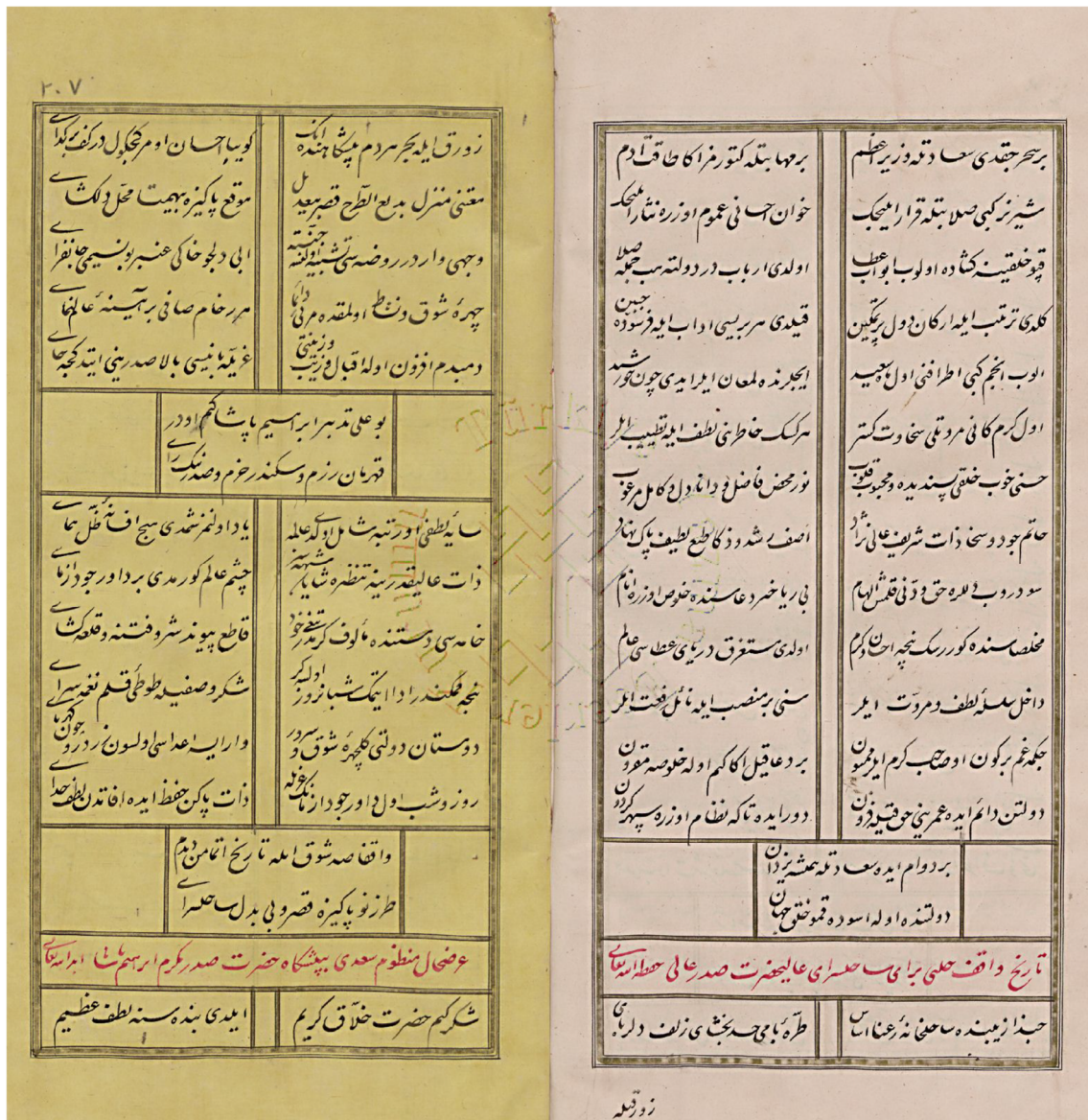
- Akbayar, N. (hz.) (1996). *Mehmet Süreyya Sicill-i Osmanî*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. C. 1.
- Aksoyak, İ. H. (2014). "Sa'dî (Acem Sa'dî), Abdülbâkî Sa'dî Efendi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*.
<http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3950> [erişim tarihi: 12.11.2019]
- Batıslam, H. D. (2008). Divanlardaki Manzum 'Arz-ı Hâller, *Turkish Studies*, C: 3, S: 211, ss. 209-218.
- Çapan, P. (2005). *Mustafa Safayî Efendi Tezkire-i Safayî*. Ankara: AKM Yay.
- Faiz Efendi ve Şakir Bey Mecmuası, Halet Efendi Kitaplığı, No: 763 İstanbul.
- Hakverdioğlu, M. (2009). Orijinal Bir Durûb-ı Emsâl-i Osmânî Örneği Meâlî'nin Atasözleri Kasidesi, *Turkish Studies*, C: 4/5, S: 199, ss. 198-208.
- İnce, A. (2005). *Tezkiretü'ş-Şuara Sâlim Efendi*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi.

⁸ Herkesin yardımcısı.

- İpşirli, M. (1991). "Arzuhal", TDVİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C :3, ss. 447-448.
- Parlatır, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yay.
- Şemseddin S. (1316). *Kâmûsü'l-A'lâm*, İstanbul: Mihran Matbaası.
- Uz, Ö. ve Yıldız, E. (2019). Muhyî'nin Elifnâme Tarzıyla Yazdığı 'Arz-ı Hâli, *Turkish Studies*, C: 14, S: 3, ss. 1587-1601.
- Yıldız, E. (2019). Küçük Mesnevilerle Yazılan 'Arz-ı Hâller. *ESTAD*, C: 2, S: 2, ss. 988-1035.

EKLER

یوم محشرده خدای متعال ایلیه مطهر انوار جمال		یعنی اول اصف صاحب تمت اصف اعظمی ش بهت یک صدر و اما دشمنش اوله اول کریم الشیم و جم کوب لطف ایلد عالی سرور ایتد خیر ویراندنی قیلدی ایسی با خصوص ایلدی بن قولی ش کیسه لرله ایروب جان و عطف لیک ای اصف عالی حمت ایلم دینی نصیف ادا بودر ایتم ای فخر کرام عفو ایروب جرمی بشیر ایلد سعدی نارسنکه بند کدر نیچکز در دینه در مان ایتد بورج سینی دخی ایلد قبول داما حضرت خلاق حسین دام اولد قهرجه جان و ارا و کله		ایلمدی بنده یی لطف و شفقت که او در رونقی صدر و جاک مطهر نعمت الله اولد ذاتید راحت دنیا سبب قبر دن کدری دور ایتد اولدی معمرجه جان سرتیا دل ویراندنی قیلدی ای اباد حیدری مستغرق لطفی حمت لطفی ای و ایروب ایتم جرات خانه ایلمدی نصیف و فا ممکن ایلیه آنه اتمام جا احسان ایلد تعذیر ایلد بیکس و عاجز و اکنند کدر لطف ایلدیک احسان ایتد کرمان چو کر مدر مامول سرایتک ایلیه توفیق قرین لطف مولایه سنه اوار اولدکن	
قصیده شریف در ستایش حضرت صدر کرم داما و شهریار ایلیه مطهر					
یارب نذر بوشوه فیروز بیجا یارب نذر بوعید سعید فرخو یارب نذر بوخوی گلشن امید یارب نذر بوداد و دانش فرخ یارب نذر بو بوطاب نوال بود ای دل که بو خواب ایله نغمه عالمده بو یقه برمی کم ایتدی ش همدی زمانخی اولد بو یقه اولدی	یارب نذر بو قرة عین جهانین یارب نذر بو سور سرد و صفا یارب نذر بو نغمه شادی بیجان یارب نذر بو عدل عطا حقیق یارب نذر بو خوان عطا یی بیجان یوق واقع و عیان نه زینت منعم یا کم ایشدی بو یقه خوش بینه عصر وزیر اعظم عیب نفسین	مقام پاک باقی کعبه پناه مخضت ملاک مصوم قدس			
داما دشهر یا رهبا نذر داد کر چرم نزم قیدوفت وزیران ذکا اصف منش که هر سینه انده حاتم کرم که بر ملکین عجب بود	یعنی و کیلساید اوارکن نجان شانی عقل اولد اسطوی کاروان فرمانبرام و نسینه مجمع انوشجان والا سم که در کهنک چاکری کین				

